УДК 35.078.3: 336.1

О. Г. Якименко,
здобувач, ДонДУУ

РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ

REGIONAL DIMENSION OF PUBLIC ADMINISTRATION OF ECONOMIC SECURITY UKRAINE

Доведено необхідність підтримки прийнятного рівня економічної безпеки регіонів, зниження рівня загроз і нейтралізації кризових ситуацій в економіці регіонів шляхом координації зусиль органів місцевої і державної влади за такими напрямами: санація і пряма фінансова участь у перепрофілюванні збиткових виробництв і депресивних територій, стимулювання інвестиційної активності та інновацій, залучення заощаджень населення та інших внутрішніх інвесторів, підтримка малого й середнього бізнесу.

The necessity of supporting adequate economic security regions, reducing threats and neutralize the crisis in the economy through regional coordination of local and state authorities in areas such as sanitation and direct financial participation in redevelopment unprofitable industries and depressed areas, stimulation of investment activity and innovation, attracting savings and other domestic investors, support for small businesses.

Ключові слова: державне управління, економічна безпека, інвестиційна активність, місцеві бюджети, регіон.

Key words: public administration, economic security, investment, local budgets, region.

ВСТУП

Тривалий кризовий стан економіки, непослідовність дій у проведенні радикальних економічних реформ, загальна неефективність процесу соціально-економічних трансформацій в Україні призвели до значних економічних і соціальних втрат у суспільстві та державі. Негативні економічні наслідки економічних реформ перетворились у вагомі загрози національній безпеці країни у всіх її сферах, особливо в економічній та соціальній.

Сучасне соціально-економічне становище України характеризується зниженням обсягів виробництва; збитковістю більшості стратегічно важливих підприємств; глибокою структурною деформацією вітчизняного виробництва; сировинною спрямованістю експорту; великою імпортною залежністю економіки від постачання енергоносіїв; значним зменшенням національного багатства; великими темпами зростання боргової залежності держави; посиленням диференціації соціально-економічного розвитку регіонів; критично низькою народжуваністю та надмірно високою смертністю; зростанням демографічного навантаження на населення працездатного віку; падінням рівня життя; низьким рівнем оплати праці, збільшенням рівня бідності; досить великим рівнем безробіття з урахуванням прихованого; великим рівнем тінізації економіки; зростанням соціальної апатії та напруженості в суспільстві. Практично по всіх визначених світовою практикою порогових значеннях показників економічної безпеки Україна перетнула небезпечну межу.

Проблема економічної безпеки держави досліджується у наукових працях таких відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, як Л. Абалкін, В. Абрамов, Ю. Алтухов, В. Андрійчук, О. Барановський, З. Варналій, О. Власюк, В. Воротін, А. Гальчинський, В. Геєць,

В. Духов, М. Єрмошенко, А. Качинський, Т. Клєбанова, Т. Ковальчук, А. Козаченко, М. Козоріз, І. Мазур, О. Маліновська, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Сєнчагов, В. Шлемко та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є проведення аналізу та визначення рівня загроз і кризових ситуацій в економіці регіонів у контексті державного управління економічною безпекою.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогодні соціально-економічному розвитку центральних, східних і південно-східних регіонів характерні такі тенденції: позитивна динаміка промислового виробництва і підвищення інвестиційної активності; зростання збирання податків і зниження дефіцитів регіональних бюджетів; поліпшення фінансово-економічного становища підприємств регіонального сектора економіки регіонів; певна стабілізація на ринку праці. Однак для західних регіонів характерна тенденція погіршення соціально-економічного розвитку.

Незважаючи на деякі сприятливі тенденції, що змінилися в окремих українських регіонах, соціально-економічна диференціація між ними набуває стійкого характеру. Визначальним чинником цього процесу є структура розміщення продуктивних сил, що склалася ще в радянський період, при якій найбільшу перевагу в ході реформування економіки одержали регіони, що мають високий фінансово-промисловий потенціал.

Інвестиційна активність визначається, в першу чергу, можливостями і масштабами отримання прибутку для економічних суб'єктів. При цьому можливості використання амортизаційних відрахувань підприємствами значної частини регіонів України залишаються, як і раніше, дуже обмеженими. Екстраполяція ж на найближчу перспективу даних останніх років дає змогу зробити висновок про те, що значення таких джерел фінансування інвестиційних програм, як кредити міжнародних організацій, вкладення іноземних інвесторів, позики і засоби від емісії цінних паперів у короткостроковому плані, залишатиметься незначним.

Таким самим проблематичним видається і підвищення ролі інвестування в основний капітал в найближчій перспективі заощаджень населення. Інтенсивність процесу відновлення доходів і заощаджень населення в регіонах продовжує залишатися низькою. Це не дає підстав для оптимістичних прогнозів відносно прогнозування кардинального поліпшення ситуації у сфері розширення платоспроможного попиту.

Навіть в умовах економічного зростання, що намітилося, в цілому по країні і в окремих регіонах, рівень життя значної частини населення держави продовжує залишатися вкрай низьким.

Більшість українських регіонів не в змозі фінансувати свої витрати за рахунок своїх власних бюджетів. Для ряду регіонів значні труднощі пов'язані зі збором податків, оскільки їх податкова база дуже низька. З цієї причини приблизно половина витрат таких регіонів покривається за рахунок державного бюджету.

В основу концепції Бюджетного кодексу України покладене положення, що бюджети місцевого самоврядування містять надходження і витрати на виконання повноважень місцевого самоврядування, які становлять єдиний баланс бюджету місцевого самоврядування [2].

При цьому надходження бюджету місцевого самоврядування, у свою чергу, включають дві групи доходів: доходи, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів; доходи, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

До першої групи доходів (кошик доходів, що закріплюється за бюджетами місцевого самоврядування) належать такі податки і збори: прибутковий податок із громадян; державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам; плата за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних рад; плата за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, що справляється виконавчими органами відповідних рад; плата за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності (за винятком плати за придбання торгових патентів пунктами продажу нафтопродуктів (автозаправними станціями, заправними пунктами)), що справляється виконавчими органами відповідних рад; надходження адміністративних штрафів, що накладаються виконавчими органами відповідних рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями; єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва у частині, що належить відповідним бюджетам.

До доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать: місцеві податки і збори, що зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування; 100% плати за землю — для бюджетів міст Києва та Севастополя; 75% плати за землю — для бюджетів міст республіканського (Автономна Республіка Крим, значення та міст обласного значення; 60% плати за землю — для бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань; податок із власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів у частині, що зараховується до відповідного бюджету; надходження дивідендів, нарахованих на акції (частки, паї) господарських товариств, що перебувають у власності відповідної територіальної громади; надходження сум відсотків за користування тимчасово вільними бюджетними коштами; податок на промисел, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування; плата за забруднення навколишнього природного середовища у частині, що зараховується до відповідного бюджету; кошти від відчуження майна, яке перебуває у комунальній власності, у тому числі від продажу земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що перебуває у комунальній власності; фіксований сільськогосподарський податок у частині, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування; плата за оренду майнових комплексів, що перебувають у комунальній власності; надходження від місцевих грошово-речових лотерей; плата за гарантії, надані відповідними місцевими радами щодо виконання боргових зобов'язань; гранти та дарунки у вартісному обрахунку; власні надходження бюджетних установ, що отримують за рахунок коштів відповідного бюджету; податок на прибуток підприємств комуналь-

ної власності; платежі за спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення; інші надходження, передбачені законом [1].

Доходи бюджетів місцевого самоврядування мають бути достатніми для ефективного здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування. Аналіз зазначених положень Бюджетного кодексу України дає змогу зробити висновок, що в ньому передбачаються різні шляхи формування доходної частини місцевих бюджетів.

За рахунок власних джерел (місцеві податки і збори), що відповідає вимогам Європейської хартії місцевого самоврядування і гарантує фінансову автономність місцевого самоврядування. Зокрема, ст. 9 Хартії встановлює, що принаймні частина коштів місцевого самоврядування повинна надходити за рахунок місцевих зборів і податків. У структурі дохідної частини бюджетів великих та середніх міст України, наприклад, частка власних джерел становить від 9—11% (Ужгород, Тернопіль) до 35% (Одеса, Хмельницький). Що стосується інших європейських держав, то частка власних доходів у місцевих бюджетах там коливається від 0 до 60%. При цьому в дев'яти країнах-членах Ради Європи виключно місцеві податки становлять понад 30% від загальної суми муніципального фінансування, наприклад, у Данії — 51%, Швеції — 61%, Норвегії — 42%, Франції — 36% [2].

Крім того, до доходів місцевих бюджетів зараховуються закріплені доходи, тобто закріплені законом загальнодержавні податки, збори та інші обов'язкові платежі.

До того ж, у дохідну частину місцевих бюджетів можуть входити кошти з державного бюджету, які передаються з метою надання фінансової підтримки місцевого самоврядування з боку держави, яка гарантує органам місцевого самоврядування дохідну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб. При цьому мінімальні розміри місцевих бюджетів мають визначатися на основі нормативів бюджетної забезпеченості на одного жителя з урахуванням економічного, соціального, природного та екологічного стану відповідних територій, виходячи з рівня мінімальних соціальних потреб, встановленого законом.

Першочерговим серед завдань є розподіл податкових джерел між різними рівнями місцевого самоврядування і створення ефективної системи міжбюджетних відносин. Міжбюджетні відносини мають не лише вирівнювати доходи місцевих бюджетів за рахунок перерозподілу коштів від економічно спроможних територій до депресивних, а передусім давати змогу збільшувати економічний потенціал цих депресивних територій, стимулювати процеси економічного зростання.

Самі по собі ринкові механізми, без державного втручання, не здатні запобігти територіальним відмінностям в економічному розвитку, рівні життя населення, ефективності механізмів управління регіональною економікою та згладжувати їх. Слід враховувати той факт, що значна частина регіонів, як і раніше, сподівається на трансферти і позики з державного бюджету як на основні джерела покриття свого бюджетного дефіциту. Перш за все, це стосується так званих депресивних територій або регіонів-аутсайдерів. У зв'язку з цим продовжує зберігати актуальний характер посилення контролю з боку держави за раціональністю й ефективністю витрачання коштів регіональних бюджетів [4].

У депресивних регіонах з найбільш напруженою соціально-економічною ситуацією можливості реалізації інвестиційних проектів переважно залежать від рівня державної фінансової підтримки. Подібне становище дає змогу зробити висновок про те, що в цих регіонах для стимулювання розвитку інвестиційних процесів необхідні селективна державна підтримка територій, що мають найбільші соціально-економічні проблеми, і прозора система контролю за ходом реалізації й ефективністю використання бюджетних коштів. При цьому в умовах обмеженості можливостей підтримки великомасштабних проектів виключно за рахунок коштів, що спрямовуються з державного бюджету, доцільними видаються розробка та створення механізму використання цих коштів для створення сприятливого інвестиційного клімату в регіоні, який сприяв би залученню частих інвестицій, перш за все, в реальний сектор економіки відповідного регіону.

В Україні можливості міжрегіонального перерозподілу ресурсів з метою підтримки регіонів-аутсайдерів видаються досить низькими.

Рівень розвитку банківської системи в регіоні безпосередньо визначається станом економіки даної території, який неоднорідний для різних регіонів України. У найрозвиненіших економічних районах спостерігається велика щільність мережі кредитних організацій, їх ресурсна забезпеченість, а отже, ширші можливості кредитування [3; 5].

Банківські системи різних регіонів країни володіють нерівними можливостями для підтримки, у тому числі і в кризових ситуаціях господарських комплексів територіальних громад, де вони розташовані для розвитку виробництва й активізації інвестиційного процесу. Аналогічна ситуація характерна і відносно такого показника, як величина кредитів, що припадають на один банк.

Особливістю банківської системи регіону є переважання в ній дрібних і середніх банків. Ця специфіка виявляється переважно в регіонах, що не володіють високим економічним потенціалом. Саме в таких регіонах фізичні і юридичні особи не мають у своєму розпорядженні значних фінансових ресурсів, які банки могли б акумулювати на своїх депозитних рахунках з метою їх використання як кредитних ресурсів для промислового сектора.

Дрібні і середні банки використовують невеликий асортимент послуг і їх конкурентоспроможність невисока. Це активно використовується великими банками у розвинених з погляду економічних відносин регіонів, що відкривають на території даних суб'єктів держави свої філіали. Подібний стан речей сприяє формуванню передумов і конкретних каналів перерозподілу фінансових ресурсів на користь сильніших і розвиненіших в економічних відносинах регіонів.

Відплив коштів із депресивних, кризових і відстаючих із погляду економічних відносин регіонів, підприємства яких відчувають найгостріший брак інвестиційних ресурсів і оборотних коштів, ще більше посилює диференціацію регіонів України за рівнем їх соціально-еко-

номічного розвитку і підсилює загрози економічній безпеці цих територіальних утворень у цілому по Україні.

У зв'язку з цим особливо актуальним у державній політиці у сфері економічної безпеки стає завдання вирівнювання умов і забезпечення пропорційності соціально-економічного розвитку на міжрегіональному рівні. Враховуючи сучасне соціально-економічне становище регіонів, а також обмежені можливості державного бюджету, вирішення подібного завдання вирівнювання соціальних умов у регіонах видається малоймовірним.

Необхідність підтримки прийнятного рівня економічної безпеки регіонів, зниження рівня загроз і нейтралізації кризових ситуацій в економіці регіонів вимагає координації зусиль органів місцевої і державної влади за такими напрямами, як санація і пряма фінансова участь у перепрофілюванні збиткових виробництв і депресивних територій, стимулювання інвестиційної активності і інновацій, залучення в обіг заощаджень населення та інших внутрішніх інвесторів, підтримка малого й середнього бізнесу.

Нейтралізація загроз економічній безпеці в депресивних регіонах пов'язана в більшості випадків із гострим дефіцитом всіх видів ресурсів, і в першу чергу, фінансових. Через це завданнями органів місцевої і державної влади є вибір оптимального варіанта (або сценарію) проведення заходів, спрямованих на підвищення рівня економічної безпеки регіону, з погляду формування і напрямів використання фінансових, трудових та інших видів ресурсів. У цьому випадку ми пропонуємо використовувати такі варіанти сценарію соціально-економічного розвитку регіонів.

Варіант 1. Загальне підвищення конкурентоспроможності економіки країни, ресурсна підтримка найефективніших галузей і підприємств, тобто тих виробництв, продукція яких є конкурентоспроможною як у масштабах окремих регіонів, так і всієї країни і може розглядатися як напрям диверсифікації експорту (або вже є предметом експорту).

Інвестування в це виробництво передбачає, що вони висунуться як "осередки зростання" і сприятимуть поступовому залученню у виробничі зв'язки і розширенню виробництва в пов'язаних з ними за технологічним ланцюжком галузях, у тому числі й в так званих галузях-аутсайдерах.

Йдеться, перш за все, про ті галузі, які володіють у перспективі можливостями підвищення конкурентоспроможності й ефективності. Проте надалі, у міру економічної стабілізації, пожвавлення виробничої активності і закріплення тенденцій економічного зростання в цю сферу починають втягуватися інші підприємства, галузі й регіони, фінансове становище яких на сьогодні може розглядатися як важке.

Кошти, що при цьому заробляють за допомогою розвитку найефективніших виробництв, спрямовують на потреби соціально-економічної підтримки населення регіонів, зокрема завдяки механізмам адресної допомоги. Повернення державних коштів у короткостроковій і середньостроковій перспективі досягається за рахунок економічного зростання регіонів і галузей-лідерів, у довгостроковій — за рахунок активізації інвестиційного процесу й економічного зростання в депресивних регіонах.

Цей варіант передбачає значну раціоналізацію бюджетного фінансування і певне скорочення його обсягів. Проте реалізація цього сценарію вимагає досить тривалої часової перспективи.

Варіант 2. Фінансова підтримка кризових і депресивних регіонів. У цьому випадку пріоритетом стає фінансування не регіонів-лідерів, а регіонів-аутсайдерів. Цей варіант видається значно менш ефективним, оскільки він, імовірно, може сприяти не підвищенню економічної активності в регіоні, а швидше, консервації його поточного стану. Кошти державного бюджету, що надходять, використовуватимуться, у першу чергу, на погашення існуючих заборгованостей і на споживання, іншими словами, будуть просто "проїдатися". У цьому випадку виникає також необхідність створення досить жорсткої системи контролю за використанням виділених коштів, що потребує додаткових високих витрат, що в умовах недостатності бюджетних ресурсів ще більш знижує ефективність даного сценарію. Крім того, у цьому випадку навряд чи доречно говорити не тільки про швидке повернення виділених державою ресурсів, а й про можливість їх повернення взагалі.

У рамках цього варіанта інерційної заборони кризи можна подати ще один сценарій, що багато в чому схожий із уже наведеним, але дещо раціональніший.

Варіант 3. Державна підтримка галузей спеціалізації депресивних і кризових регіонів. У даному випадку як пріоритетні напрями бюджетного фінансування розглядаються, перш за все, галузі, спрямовані на виробництво кінцевої продукції, а також наука і наукоємні виробництва. Паралельно відбувається поступове, "еволюційне" скорочення обсягів і згортання безперспективних виробництв, що знаходяться на території регіону. Основний наголос при такому підході робиться на збереження виробничої й соціальної інфраструктури регіону та підтримку галузей даної території для життєзабезпечення виробництв і окремих підприємств, діяльність яких забезпечує достатній рівень економічної безпеки суб'єктів держави.

Реалізація цього варіанта передбачає значні асигнування (за допомогою прямої участі або надання бюджетних гарантій інвестицій) у науково-технічний сектор регіону, технічне переозброєння і підвищення технологічного рівня виробництв життєзабезпечення, а також всемірне сприяння формуванню регіональних науково-промислових комплексів і фінансово-промислових груп у даних галузях, поступову структурну перебудову економіки регіону на користь подібних галузей.

Недоліком цього сценарію є необхідність використання більшого, ніж у решті випадків обсягу бюджетних коштів для заборони рецесії і соціальної підтримки, зайнятих в тих галузях, які не є пріоритетними, і виробництво в яких передбачається поступово згортати.

Варіант 4. Підтримка найперспективніших виробництв і всіх форм підприємницької діяльності на території кризових і депресивних регіонів. Цей варіант видається досить цікавим в умовах обмеженості бюджетних коштів. У даному випадку держава і місцева влада відмовляються від політики прямого фінансування галузей і підприємств-аутсайдерів і концентрують свої

зусилля на підтримці розвитку підприємництва на території подібних регіонів. Фінансові можливості органів влади використовуються, перш за все, для розвитку найперспективніших видів діяльності саме на території кризових і депресивних регіонів. Іншим напрямом адресної підтримки держави і органів місцевої влади може бути стимулювання зростання наукоємних виробництв. У сфері підприємництва, малого й середнього бізнесу підвищена увага надається інноваційним виробництвам. Саме за рахунок їх розвитку і забезпечується, згідно з цим сценарієм, повернення виділених бюджетних коштів.

У даному випадку, на відміну від сценарію 3, передбачається відмова від прямого фінансування галузей і підприємств-аутсайдерів, а також мінімізація соціальної підтримки населення. Нейтралізація осередків кризових ситуацій передбачається в основному за рахунок власних ресурсів регіону. Підвищується роль територіальних цільових програм, розширюються економічні повноваження місцевих властей, перш за все, у сфері збереження та розвитку інноваційних виробництв, виробничої й соціальної інфраструктури.

Основною складністю, з якою виявляється пов'язана реалізація цього сценарію, видається, на наш погляд, необхідність створення в регіоні максимально сприятливого інвестиційного клімату, який би сприяв залученню коштів населення та інших потенційних інвесторів, розташованих на території регіону, поза його межами і за кордоном у сфері підприємницької діяльності.

Як видно, кожен із наведених сценаріїв має певну міру спрощення, через що, як видається, жоден із них не може бути реалізований в Україні в чистому вигляді. Очевидно, кожен із них містить певну частку раціональності і кожен пов'язаний із значними витратами, що потребують серйозної оцінки їх економічних і соціальних наслідків. Видається, однак, що для України найприйнятнішими можуть бути перший і четвертий сценарії.

ВИСНОВКИ

Визначено, що нейтралізація загроз економічній безпеці в депресивних регіонах пов'язана в більшості випадків із гострим дефіцитом всіх видів ресурсів, і в першу чергу, фінансових. Через це завданнями органів місцевої і державної влади є вибір оптимального варіанта (або сценарію) проведення заходів, спрямованих на підвищення рівня економічної безпеки регіону з погляду формування і напрямів використання фінансових, трудових та інших видів ресурсів. У цьому випадку запропоновано використовувати такі варіанти сценаріїв соціально-економічного розвитку регіонів.

Варіант 1. Загальне підвищення конкурентоспроможності економіки країни, ресурсна підтримка найефективніших галузей і підприємств, тобто тих виробництв, продукція яких є конкурентоспроможною як у масштабах окремих регіонів, так і всієї країни, і може розглядатися як напрям диверсифікації експорту (або вже є предметом експорту).

Варіант 2. Фінансова підтримка кризових і депресивних регіонів. У цьому випадку пріоритетом стає фінансування не регіонів-лідерів, а регіонів-аутсайдерів. Цей варіант видається значно менш ефективним, оскільки він може сприяти не підвищенню економічної активності в регіоні, а швидше, консервації його поточного стану. Кошти державного бюджету, що надходять, використовуватимуться, в першу чергу, на погашення існуючих заборгованостей і на споживання, іншими словами, будуть просто "проїдатися". У даному випадку виникає також необхідність створення досить жорсткої системи контролю за використанням виділених коштів, що потребує додаткових високих витрат, що в умовах недостатності бюджетних ресурсів ще більш знижує ефективність цього сценарію. Крім того, у даному випадку навряд чи доречно говорити не тільки про швидке повернення виділених державою ресурсів, а й про можливість їх повернення взагалі.

Варіант 3. Державна підтримка галузей спеціалізації депресивних і кризових регіонів. У даному випадку як пріоритетні напрями бюджетного фінансування розглядаються, перш за все, галузі, спрямовані на виробництво кінцевої продукції, а також наука і наукоємні виробництва. Паралельно відбувається поступове, "еволюційне" скорочення обсягів і згортання безперспективних виробництв, що знаходяться на території регіону. Основний наголос при такому підході робиться на збереження виробничої й соціальної інфраструктури регіону та підтримку галузей даної території для життєзабезпечення виробництв і окремих підприємств, діяльність яких забезпечує достатній рівень економічної безпеки суб'єктів держави.

Варіант 4. Підтримка найперспективніших виробництв і всіх форм підприємницької діяльності на території кризових і депресивних регіонів. Цей варіант видається досить цікавим в умовах обмеженості бюджетних коштів. У даному випадку держава і місцева влада відмовляються від політики прямого фінансування галузей і підприємств-аутсайдерів і концентрують свої зусилля на підтримці розвитку підприємництва на території подібних регіонів.

Література:

1. Варналій З.С. Проблеми та шляхи забезпечення економічної безпеки України / З.С. Варналій // Економіка та управління. — 2007. — № 3. — С. 3—12.

2. Ковальчук Т.Т. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика / Т.Т. Ковальчук. — К.: Знання, 2010. — 638 с.

3. Косевцов В.О. Національна безпека України: теорія, реальність, прогноз / В.О. Косевцов. — К.: Центр міжнар. безпеки та стратег. студій, 2009. — 79 с.

4. Лысенко Ю.Г. Механизмы управления экономической безопасностью / Ю.Г. Лысенко, С.Г. Мищенко, Р.А. Руденский, А.А. Спиридонов. — Донецк: ДонНУ, 2002. — 178 с.

5. Основы экономической безопасности: государство, регион, предприятие, личность / Под ред. Е.А. Олейникова. — М.: ЗАО "Бизнес-школа Интел-синтез", 1997. — 288 с.

6. Степаненко А. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів / А. Степаненко, М. Герасимов // Регіональна економіка. — 2007. — № 2. — С. 39—54.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2013 р.